

Prostitucija: kriminološke, viktimološke in kazenskopravne perspektive

ZORAN KANDUČ

POVZETEK

V članku so prikazane nekatere značilnosti in obseg prostitucije v slovenski družbi. Nakazane so težave pri opredeljevanju prostitucije. Razčlenjene so posamezne logično-pomenske prvine pojma "prostitucija". Osvetljena so najpogostejša vrednostna stališča do prostitucije in prostitutk. Posebna pozornost je namenjena razlogom ali vzrokom prostituiranja. V tej zvezi so razloženi najpomembnejši ekonomski, psihološki in situacijski dejavniki prostitucije. Predstavljeni so nekateri osrednji modeli nadzorovanja prostitucije. Poseben poudarek je dan zamisli o dekriminalizaciji omenjenega pojava. V sklepnem delu so komentirane nekatere ideološke reperkusije prevladujočega dojemanja prostitucije in njenih protagonistk. Razvit je možen pojmovno-predstavni in vrednostni okvir za razumevanje in vrednotenje prostitucije.

ABSTRACT

PROSTITUTION: CRIMINOLOGICAL, VICTIMOLOGICAL, AND CRIMINAL LAW ASPECTS

In this essay some of the characteristics as well as the extent of prostitution in Slovenian society are presented. Difficulties in defining prostitution are pointed out. Analysing the logico-semantic elements of the notion 'prostitution', the most frequently used valuations of prostitution and prostitutes are illuminated. Special attention is given to the causes or reasons for prostitution, whereby the most significant economic, psychological, and situational factors of prostitution are explained. Some of the central models for controlling prostitution are presented, in particular the idea of de-criminalization of mentioned phenomenon. As a conclusion some ideological repercussions of the prevailing comprehension of prostitution and its protagonists are discussed. In order to understand and value prostitution, a formulation of conceptual-represented and value framework seems to be possible.

Uvodna opazka

Kaj je v bistvu narobe s prostitucijo? Je prostitucija sploh "družbeni" problem? Prav gotovo ne (kot je videti, v današnjem času nihče resno ne zagovarja teze, da prostitucija je resen "družbeni" problem). Je prostitucija torej (vsaj) problematična? Očitno je (červavno ni povsem razvidno, zakaj in za koga naj bi bila problematična), saj bi sicer zelo težko pojasnili, zakaj ali čemu je prepovedana. Je morda problematično ravno to, namreč njena prepovedanost? Vsekakor je nezakoniti "status" prostitucije precej nenavaden in močno vprašljiv: je nekaj, skratka, kar nedvomno terja podrobnejše pojasnilo.

Kako je s prostitucijo v Sloveniji? Prostitucija obstaja, o tem ni dvoma.¹ Koliko je prostitucije in kakšna je? Na ti vprašanji ni mogoče natančno odgovoriti.² In to iz povsem razumljivih razlogov. Prostitucija je skrivni pojav, odmaknjen od vselej zvedavih oči javnosti. Po eni strani zato, ker je prepovedana, po drugi strani pa tudi zato, ker to povsem ustreza moškim "klientom". Kar pomislimo. Večino "odjemalcev" spolnih storitev tvorijo poročeni moški (raziskava³ o prostituciji v Birminghamu je na primer pokazala, da imajo tamkajšnje prodajalke "ljubezni" najmanj dela prav v času družinskih počitnic, ki jih "de iure" monogamni moške pač - hočeš nočeš - preživljajo s svojimi zakonitimi ženami in otroci), med njimi pa je mnogo uglednežev,⁴ katerih kariera (če že ne poklicna, pa vsaj zakonska ali družinska) bi utegnila postati vprašljiva, če bi javnost (ali vsaj "significant others") zvedela za njihove prostočasne seksualne avanture. Kakorkoli že, virtualna nevidnost prostitucije na Slovenskem v marsičem zmanjšuje njeno družbeno problematičnost (za "spodobne" ljudi je namreč običajno najbolj sporna prav očitnost prostitucije, še posebej navzočnost prostitutk na ulici). Še več, iz sicer sporadičnih žurnalističnih prikazov bi lahko sklepali, da je slovenska prostitucija na razmeroma visoki (celo zavirljivi?) ravni,⁵ predvsem pa sega daleč onstran stereotipnih predstav (v bistvu gre v pretežni meri za moralistične predsodke) in tradicionalnih⁶ zamisli o tem pojavu (in njegovih "protagonistkah").

Kaj bi lahko rekli o prostituciji na Slovenskem na podlagi statističnih podatkov o kriminaliteti iz evidence Ministrstva za notranje zadeve Republike Slovenije? Iz analize, ki jo je v *Reviji za kriminalistiko in kriminologijo* priobčil Staš Svetek (1997:134), je razvidno, da je bilo leta 1996 zaznanih 29 kaznivih dejanj posredovanja pri prostituciji (leto poprej jih je bilo 25). Od teh je bilo 18 kaznivih dejanj posledica organiziranih kriminalnih dejavnosti (v letu 1995 je bilo takšnih kaznivih dejanj 10). Leta 1996 je bilo deset primerov kaznivega dejanja zvodništva (leto prej šest). Svetek opozarja, da zaznavajo kriminalisti v slovenskem prostoru dve temeljni obliki prostitucije: (a) tako

¹ Zgoščen prikaz razvoja prostitucije na Slovenskem najdemo v Zavišek 1994:118-120.

² Marjeta Volasko (1996:39) v tej zvezi opozarja, da so ocene o razširjenosti prostitucije na Slovenskem zelo različne (v kriminalističnih evidencah je približno 100 prostitutk). Po ocenah nekaterih komentatorjev (zlasti v javnih občilih) naj bi bilo v Sloveniji okoli 1800 prodajalk spolnih storitev. Če pa bi izhajali iz podmene, da je običajno število prostitutk na milijon prebivalcev 1500, bi pričakovali v slovenskem prostoru približno dvakrat toliko prostitutk. Seveda je vse odvisno od tega, kaj razumemo z besedo "prostitucija". Kmalu bomo videli, da gre za izrazito večplastni pojav, ki ga je zelo težko enoznačno opredeliti. Po drugi strani pa se znajdemo še pred dosti hujšim problemom, če bi hoteli oceniti obseg moške prostitucije. Ta je namreč še bolj prikrita kakor heteroseksualna prostitucija.

³ Povzemamo po Pateman 1988:189.

⁴ Volasko (1996:40) opozarja, da med klienti v slovenskem prostoru prevladujejo poslovneži in obrtniki, se pravi - po prevladujočih merilih - "uspešni" (in običajno še "srečno" poročeni) moški, ki so se v kaosu "tranzicije" znali - če uporabimo zares mil (že kar perverzen) izraz - "znajti" in na hitro obogateli. To ni presenečenje. Ti moški imajo polne žepke denarja, malo časa (njihov čas je namreč denar oziroma, natančneje, je namenjen "delanju" denarja), prejkone ne pretirano očarljivo zunanost (o drugih lastnostih bi raje molčali) in soprogo, katere namen je predvsem poustvarjati videz normalne slovenske družine.

⁵ Tej oceni se pridružuje tudi Volasko (1996:40), ki poudarja, da v Sloveniji - ob zanemarljivi "poulični" prostituciji - prevladujeta "srednja" in "višja" raven opravljanja te "sive" ekonomske dejavnosti (v "masažnih" salonih, barih in hotelih, prek oglaševanja in po mobitelu). Zdravstvena osveščenost žensk (ki delajo "na črno") je precejšnja.

⁶ Tradicionalne razlage prostitucije so se - bolj kot na ekonomske dejavnike (ki izrišejo to dejavnost kot posebno podzvrst "sive ekonomije") - osredotočile na različne patološke spremenljivke. V tej optiki je prostitutka opisana kot "neženska" (bitje, ki je v antropološkem ali moralnem pogledu bližje "moškemu"), "polženska" (namreč ženska, ki ji manjkajo čistost, zadržanost, dostojanstvo, pasivna "drža", materinski instinkt in druge specifično "ženske" kreposti), telesno defektna ženska (nepodna, z drugačno menstruacijo, z moškim glasom, moškim nastopom in moškimi gibi, nezmožna uživanja v spolnosti ...), "latentna homoseksualka", "spolno nediferencirana" oseba in tako dalje.

imenovano mobitel prostitucijo (s katero se - samostojno ali s posredovanjem zvodnikov - ukvarjajo v glavnem slovenske državljanke, in to predvsem v mestnih okoljih); (b) prostitucijo v lokalih in klubih (s katero se ukvarjajo večinoma ženske iz vzhodne Evrope, še posebej iz Ukrajine, Rusije, Bolgarije, Romunije, Poljske in nekdanjih jugoslovenskih republik). Slovenska policija je v letu 1996 (prvič) obravnavala tri primere kaznivega dejanja spravljanja v suženjsko razmerje. Opaziti pa je tudi čedalje več prostitutk, ki so zasvojene s prepovedanimi mamili (spričo porasta narkomanije in drugih oblik zasvojenosti je pričakovati, da bo takih čedalje več).

Sicer pa o prostituciji le redko steče javna beseda. V zavest javnosti običajno vstopi predvsem tedaj, kadar je v množičnih občilih objavljena vest o odkritju kakega "masažnega salona". Odzivi so v takih primerih različni (in v bistvu pričakovani): zgražanje, obžalovanje, privoščljivost, sočustvovanje (z "ubogimi" ženskami), muzanje ali negodovanje, ker se policija ukvarja s tako banalnimi (in neškodljivimi) zadevami. Precej redkeje je zaslediti kakšno bolj ali manj osamljeno razmišljanje o vzrokih prostitucije ali predlog za njeno legalizacijo. To pa je nekako tudi vse. Vsekakor premalo za sicer nadvse zanimiv pojav, v katerem se zgošča kopica zamotanih vprašanj.

Definicija

Prostitucija je pogosto okarakterizirana kot "najstarejša obrt" (ali "najstarejši poklic"). Ta oznaka implicira, da je "prostitucija" stara toliko, kolikor so stare človeške družbe oziroma da je obstajala (in še vedno obstaja) v vseh obdobjih in v vseh kulturnih okoljih, razen morda v nekaterih najpreprostejših človeških združbah. Vendar pozor. To, na kar se nanaša na videz transhistorična beseda "prostitucija", se - po podrobnejši analizi - razkroji v živopisno množico zelo različnih pojavnih oblik. Na primer: v temeljsko prostitucijo, prostituiranje v zameno za hrano, zadovoljevanje spolnih potreb vojakov na terenu, prostitucijo v bordelih in tako dalje (tudi sodobna prostitucija je notranje nadvse diferencirana).⁷ Novejše feministične študije so pokazale, da je prostitucija (kakršno poznamo danes) kulturno in zgodovinsko specifičen pojav, ki se je v Britaniji, ZDA in Avstraliji postopoma izoblikoval šele ob koncu devetnajstega stoletja in v začetku dvajsetega stoletja.⁸ Vse do konca devetnajstega stoletja so prostitutke

⁷ Pojavnih oblik prostitucije je ničkoliko (Glick 1995:401-402). Razvrščati jih je mogoče po različnih merilih. Recimo: (a) po višini plačila, ki ga prostitutka zahteva (ali prejme) od moškega klienta za svojo storitev; (b) po načinu pridobivanja klientov (samostojno ali prek agencije, neposredno ali po telefonu); (c) po tveganosti opravljanja dela (najmanj rizična je prostitucija najvišjega ranga, saj so tu klienti premožne in ugledne osebe, delovne razmere pa malone optimalne); (č) po (ne)organiziranosti (prostitutka lahko deluje samostojno, prek agencije ali z zvodnikom); (d) po lociranosti prostitucije (na primer v baru, hotelu, masažnem salonu, javni hiši, posebnem delu mesta, na ulici ali parkirišču, doma ...); (e) po (ne)profesionalnosti (prostitucija je lahko temeljni poklic ali zgolj dodatna, postranska ali občasna ekonomska dejavnost); (f) po starosti prostitutk (otroška, mladoletniška ali odrasla prostitucija); (g) po spolu osebe, ki se prostituira (heteroseksualna ali homoseksualna - lezbična ali gejevska - prostitucija). In tako naprej.

⁸ Walkowitz je pokazala (v knjigi *Prostitution and Victorian Society: Women, Class and the State*), da se je v Britaniji prostitucija v sodobnem pomenu izoblikovala postopoma. Na njen razvoj so vplivali številni družbeni procesi, na primer sprejem *Contagious Diseases Acts* (v letih 1864, 1866 in 1869). Ti predpisi so pooblastili policijo, da je lahko identificirala - tako imenovane - *common prostitutes* in jim odredila ginekološki pregled. V primeru odkritja spolne bolezni so jih zaprli v bolnišnico. Pod vplivom gibanja za družbeno čistost (ki se je pričelo v osemdesetih letih devetnajstega stoletja) je bil leta 1885 sprejet *Criminal Law Amendment Act*, ki je dal policiji še večjo oblast nad revnimi ženskami. Policija je začela zapirati bordele, zatirati *soliciting* in registrirati *common prostitutes* (ki so zaradi tega težko našle druge zaposlitve). Prostitutke so se zaradi čedalje hujše represije zatelepe po pomoč k zvodnikom: dejavnost, ki so jo najprej nadzorovale ženske, je tako prešla pod kontrolo moških. Allen (*The Making of a Prostitute Proletariat in Early Twentieth-Century New South Wales*) in Rosen (*The Lost Sister*

večinoma pripadale zelo heterogeni družbeni skupini (*labouring poor*), ki se je preživljala s priložnostnimi prodajami svoje "delovne sile". Prostitucija tedaj večinoma še ni pomenila specializirane profesije. Ženske, ki so se v določenih obdobjih (ko niso dobile drugega primernejšega dela) ukvarjale s prostitucijo, niso bile izolirane - namreč kot posebna skupina mezdnih delavk - v skupnostih delavskega razreda.

Prostitucijo je zelo težko definirati (česar se običajno govori o njej, kakor da bi šlo za nekaj najbolj samoumevnega in očitnega). Že iz površne analize tovrstnih poskusov⁹ je mogoče razbrati, da se najpogosteje osredinjijo na tri temeljne prvine (nujne in zadostne pogoje), zaradi katerih se določena spolna praksa "spremeni" v prostituiranje. To so: (a) komercializacija seksa (spolna storitev se opravi v zameno za plačilo); (b) promiskuiteta; (c) emocionalna indiferentnost do spolne storitve.

Ob sleherni od naštetih prvin se vsiljuje vrsta pomensko-pojmovnih in vrednotno-normativnih vprašanj (in kajpak pomislekov). Recimo: Kaj je pravzaprav predmet pogodbe, ki jo prostitutka sklene s svojim klientom? Nekateri zagovarjajo tezo, da prostitutka proda(ja) samo sebe oziroma, natančneje, svoje telo. Drugi, zlasti kontraktualisti, temu oporekajo. Po njihovem mnenju prostitutka, ki je lastnica same sebe ("owner of her property in her person"), ne proda sebe niti v celoti (v tem primeru bi postala "seksualna sužnja") niti po delih (na primer vagine, prsi ali zadnjice), ampak zgolj specifično seksualno storitev ("service"). V tem primeru ni razlike med njo in katerikoli drugim delavcem ali prodajalcem delovnih "storitev" (ali "delovne sile"). Ali to drži? Vprašanje je večplastno. Po našem mnenju določene razlike nedvomno so, ne moremo pa jih opredeliti kot bistvene. Zakaj? Pojdimo po vrsti.

Najprej je treba poudariti, da je - tako imenovana - delovna sila zgolj (politično-ekonomska) fikcija. Delovna sila ni nekaj, kar bi kdo (kapitalist ali kateri od njegovih najetih biričev) lahko preprosto kupil (na primer tako, kakor je mogoče kupovati stroje, zemljišča ali surovine). Delodajalec sklene z delojemalcem pogodbo, ki mu daje pravico, da delavcu (v okviru delovnega razmerja) ukazuje, kaj, kdaj, kje, kako in koliko naj dela. Ker je "delovna sila" v delavcu (ki je njen lastnik), se mora delodajalec potruditi, da bo iz delavca izvlekel - kvalitativno in kvantitativno - zadovoljujoče delo. Natančno temu namenu služi kapitalistična organizacija dela (oziroma različne oblike nadzora v delovnem procesu).¹⁰ Interes delodajalca ni usmerjen zgolj na telesno

hood: *Prostitution in America, 1900-1918*) sta pokazali, da je razvoj dogodkov v Avstraliji (New South Wales) - pa tudi v ZDA (zlasti po kampanjah v *Progressive Era*) - potekal nekoliko drugače. Tam je bila represija usmerjena predvsem na najbolj vidne razsežnosti prostitucije. Rezultat je bil vseeno podoben. Prostitutke niso več mogle delati samostojno (ali pod nadzorom "madam"). Opreti so se morale na zvodnike in organizirane kriminalne mreže. To je njihov položaj precej poslabšalo. Prostitutke so se soočale s čedalje bolj izkoriščevalskim in surovim vedenjem policije in novih (pretežno moških) "delodajalcev".

⁹ Prim. Davis 1961:264-267; James 1976:178; Smart 1995:53-54; Sumner 1981:91-92; Beirne in Messerschmidt 1991:152-155; Boyd in Lowman 1991:116; Matthews 1986:188-190.

¹⁰ Laclau in Mouffe upravičeno kritizirata ortodoksno marksistično tezo, da je delovna sila blago, katerega uporabna vrednost je delo, ki "kapitalistu", torej lastniku produkcijskih sredstev, ustvarja presežno vrednost: "Če bi namreč delovna sila bila zgolj blago kot druga blaga, potem bi bila njena uporabna vrednost očitno dejavna že od trenutka, ko je kupljena. ... Velik del kapitalistične organizacije dela je mogoče pojasniti zgolj kot rezultat nujnosti, da kapitalist izvleče delo iz delovne sile, ki jo je kupil. Razvoja produktivnih sil ni mogoče več razumeti, če ne doumemo tega, da si mora kapitalist podrediti samo jedro delovnega procesa. To pa seveda naredi vprašljivo samo idejo o razvoju produktivnih sil kot naravnem, spontano progresivnem pojavu" (1987:69-70). Pisca imata vsekakor prav, ko pojmovno izenačitev "delovne sile" z "blagom" označita kot fikcijo. Prezreta pa, da je fikтивен že sam pojem "delovna sila". V resnici gre namreč zgolj za delavce, ki so v zameno za mezdo prisiljeni sodelovati v produkcijskem procesu. Ti ljudje so tisti, ki se prodajajo po mesečnih obrokih. Ki morajo delati, da bi sebi - in (kar je še huje) svojim odvisnim družinskim članom - zagotovili preživetje - kar je pravzaprav definicija sodobnega "proletarca" (prim. Edwards 1986:64-65). Ki jih "kapital" podredi enostavnemu

komponento najetega delavca, niti zgolj na njegovo duševno komponento, niti zgolj na abstraktno "delovno silo". Delodajalca zanima uporaba (namreč produktivno delo) utelešenega človeškega sebstva ("self"), kar mu, mimogrede, zagotavlja še specifično pozicijo gospodarja. V tem oziru se mezdni delavec ("proletarec") in prostitutka vsekakor ne razlikujeta. Razlika je zgolj ta, da je prostitutkin klient zainteresiran za seksualno rabo ženskega (ali moškega) telesa. Če želimo razumeti domet tega razločka, si moramo osvetliti razmerje med telesom, sebstvom in seksualnostjo (ali seksualno identiteto). Telo, sebstvo in seksualnost gotovo niso istovetne "entitete", čeravno so nujno nerazločljive: sebstva na primer ni mogoče izločiti iz telesa (navzlic njuni nesporni fenomenološki razločenosti), obenem pa sebstvo presega svoje seksualne razsežnosti, čeprav je seksualna identiteta njegova osrednja sestavina. Po mnenju nekaterih¹¹ je ravno integralna povezava med seksualnostjo in občutenjem lastnega sebstva ("self-concept") razlog, zaradi katerega se mora prostitutka - če seveda želi zavarovati svoje sebstvo - psihično distancirati od spolne uporabe njenega telesa s strani klienta (takšno distanciranje odjemalca njene storitve kajpada ne osrečuje - prej nasprotno). Argument ni prepričljiv ne na teoretični ne na empirični ravni. Ni namreč jasno, zakaj bi se morala ravno prostitutka (bolj kakor vsi drugi proletarci in proletarke) tako drastično distancirati od svojega početja, da bi zavarovala svojo spolno identiteto in s samim tem še svoje sebstvo ("self"). Spolna identiteta namreč ni nič trdnega ali neomajnega. Nasprotno. Vselej jo je mogoče redefinirati ali reartikulirati.

Kako razumeti "seks", ki je predmet prodaje oziroma zamenjave za določeno korist? Jasno, če gre za vaginalno, analno ali oralno penetracijo, zadeva bržkone ni niti najmanj sporna. Kaj pa če ženska v zameno za plačilo zagotavlja moškemu zgolj to (erotično) ugodje, da je v njeni družbi (da jo gleda - "požira z očmi" - ali da jo posluša oziroma se z njo pogovarja)? Kaj če kupčija obsega tudi pravico do poljubljanja, objemanja in otipavanja? Je to že prostitucija? Na drugi strani pa se vsiljuje vprašanje, kako opredeliti besedo "plačilo" (za spolno storitev). Je to zgolj takojšnje plačilo v gotovini ali pa lahko vključuje še kaj drugega, na primer pijačo, drogo, večerjo, potovanje, počitnice, obleko, službo, napredovanje, avtomobil ali stanovanje? Zadeva se kajpak še bolj zaplete, če vključimo v denotacijo pojma "plačilo" raznovrstne nematerialne ("moralne") ugodnosti. Vseeno, v čem se, denimo, razlikuje oseba, ki ji bogati ljubimec ("sponzor") v zameno za (sporadično) spolno občevanje kupi (ali plačuje) stanovanje (ali drugo zares dragoceno gmotno dobroto), od osebe, ki si kupi (ali plačuje) stanovanje (ali drugo podobno dobroto) s prihranki, do katerih je prišla s prodajo spolnih storitev več ljubimcem? Končni (želeni) rezultat je pač v obeh primerih enak, le poti do njega sta nekoliko različni. Je razlika sploh pomembna? Je tolikšna, da bi utemeljila različni moralni oceni? Po našem mnenju ni. V obeh primerih je bil seks uporabljen kot pripomoček za doseg (gmotnega) cilja, instrumentalno torej: v prvem primeru "monocentrično", v drugem primeru "policentrično". To pa je tudi vse. Je tu kaj narobe? Le v primeru, če bi menili, da seksa ne smemo rabiti instrumentalno. Ampak zakaj bi to prepovedali? Kdo bi to sploh lahko prepovedal (in nato še sankcioniral!)? Še več, zakaj bi bilo moralnopolitično oporečno priti do določene dobrine s spolnim občevanjem, moralnopolitično neoporečno pa bi bilo, če bi se do istega rezultata dokopali z delom v tovarni ali uradu (vprašajmo se raje, koliko časa mora delavka za strojem pregarati, da bi si lahko kupila enosobno stanovanje)?

Menjava seksa za različne - gmotne ali "moralne" - ugodnosti potemtakem ni

nadzoru (ki temelji na vigilanci), tehničnemu nadzoru (ki delavca podredi ritmu stroja) ali birokratskemu nadzoru, da bi iz njih iztrgal kar največji odmerek heteronomnega dela.

¹¹ Prim. podrobno analizo v Pateman 1988:192-215.

sporna (pomislino na konvencionalne zakonske zveze, kjer je zelo običajno, da je ženska finančno - in še kako drugače - odvisna od moškega, kateremu v zameno za varnost zagotavlja seksualne in druge storitve, nemalokrat v "emocionalno indiferentnem" kontekstu). Nobenega razloga ni, zaradi katerega v čedalje bolj poblagovljeni družbi ravno seks ne bi smel biti (ali postati) komercializiran. Poleg tega pa je treba upoštevati, da moški še vedno dominirajo na osrednjih področjih družbenega življenja: v gospodarstvu, politiki, znanosti in kulturi. V razmerah takšne v oči bijoče (strukturno, nikakor pa ne biološko pogojene) neenakosti ima ženska pogosto na voljo samo svoje telo (seksualnost), da se - čeravno posredno (prek moških) - dokoplje do občutka moči, gmotnih dobrin ali ugleda. Je potemtakem pri prostituciji sporno promiskuitetno spolno vedenje? Kolikokrat mora kdo dati na voljo svoje (seksualno) telo v zameno za določeno korist, da bi postal "prostitutka"? Vprašanje bi lahko ubesedili tudi drugače. Koliko spolnih partnerjev mora kdo zamenjati, da bi bil ožigosan kot promiskuitetna oseba ("politično korektna" raba nedoločnega zaimka "kdo" je tu odveč, saj se pridevnik "promiskuitetna" uporablja predvsem za označevanje žensk)? Rešitev te uganke ni v navedbi točno določenega števila (kakršnegakoli že). Biti promiskuitetna ženska pomeni najpogosteje spolno občevati s preveč partnerji in se spuščati v spolne odnose preveč "neizbirčno" (oziroma iz preveč neustreznih razlogov). Recimo: ne iz (romantične) ljubezni (ali zaljubljenosti) ali iz spoštovanja "dolžnosti", ki naj bi jih imela žena do svojega moža, ampak "kar tako" - iz larpurlartistične želje po seksu (zaradi seksa) ali iz preračunljivih razlogov (seveda lahko tudi zakonska žena seksa preračunljivo, predvsem kadar to počne "altruistično" ali na podlagi izbire "manjšega zla"). Domnevni problem takšne "drže" (ki postane povsem normalna, celo naravna, kadar je njen subjekt moškega spola) je v tem, da ne ustreza tradicionalni predstavi o ženskosti: normalna ženska namreč ni (oziroma naj ne bi bila) promiskuitetna, ampak strogo monogamna, predana svojemu ljubljenu zakonskemu možu in zavezana svojemu materinskemu poslanstvu. Takšna je - oziroma naj bi bila - že po svojem biološkem bistvu: tako jo je sprogramirala mati narava (ali celo sam bog). Promiskuitetna ženska potemtakem ni le grešna, nemoralna, ampak že kar biološko (ali vsaj psihološko) motena: skratka, je odklonska oseba.

Pogledi na promiskuitetno spolno vedenje žensk se počasi spreminjajo (predvsem po zaslugi boja samih žensk za spolno enakost in za priznanje njihove seksualne avtonomije). Čeprav je nedvomno res, da se promiskuitetne spolne prakse precej razlikujejo, smo danes vendarle prišli vsaj v položaj, kjer promiskuiteta ni že kar *a priori* patologizirana: eno je pač "kompulzivna" promiskuiteta (ki temelji prej na nezmožnosti reči "ne", kakor na potrebi po reči "da"),¹² drugo pa je promiskuiteta, ki izvira iz stanovitve in močne seksualne potrebe, želje po spoznavanju drugih ljudi (in njihove spolnosti) ali po eksploraciji lastnih spolnih zmožnosti ali iz drugih podobnih razlogov (ki jih seveda ni mogoče izčrpno naštet). Vsekakor ne prva ne druga oblika promiskuitetnega vedenja ne moreta biti predmet moralističnega neodobranja. V prvem primeru domnevno ni "svobodne" volje (ki je *sine qua non* za artikulacijo moralnih vrednostnih sodb), v drugem

¹² Ta oblika je problematična samo, če jo kot tako - namreč kot problematično - opredeli "kompulzivno" promiskuitetna oseba sama. V tem primeru imamo namreč opraviti z neke vrste odvisnostjo od spolnosti, kar seveda ni bolezen, ampak vprašanje, ki se nanaša na pomanjkljivo samodisciplino (ali samonadzor). Gre torej za krizo subjektive avtonomne "drže", v kateri je mogoče razbrati nezadostne "samoupravljalne" kompetence sebstva. "Seksoholik" je v tem pogledu podoben "deloholiku" (*workaholic*), saj je zasvojenost v obeh primerih - za razliko od odvisnosti od prepovedanih drog - fokusirana na družbeno sprejemljive dejavnosti: v prvem primeru na seks, v drugem primeru pa na (heteronomno) delo. V formalnem (ali strukturnem) pogledu med posamičnimi oblikami odvisnosti seveda ni bistvenih razlik.

primeru pa imamo opraviti s samodoločeno različico seksualnega življenjskega sloga, se pravi z nečim, kar sodi v domeno posameznikove avtonomije, ki jo je treba pač spoštovati (ne glede na to, ali nam je všeč ali pa se nam morda gabi).

Promiskuiteta kot taka torej ni problematična. Je problematična vsaj "emocionalna indiferentnost" (namreč v kontekstu menjave seksualne storitve za določeno plačilo)? Zdi se, da je tudi na to vprašanje treba odgovoriti v nikalni obliki. Kdaj smo pravzaprav emocionalno indiferentni v spolnem odnosu? Kadar z nekom spolno občujemo, čeprav nam v bistvu ni do seksa, vendar imamo to osebo radi in je ne bi želeli prizadeti? Kadar seksamo z nekom, ki ga ne ljubimo (oziroma nam je zanj vseeno), vendar nam je všeč ali pa nas vsaj erotično - dovolj močno - privlači? Kadar spolno občujemo z nekom, ki nam niti ni posebno všeč (v spolnem smislu), vendar se čutimo nekako "dolžni" do njega, na primer zato, ker nam je plačal večerjo ali pa nam je storil kako drugo podobno uslugo? Težko je reči, v katerem od zgornjih primerov bi bilo spolno občevanje "emocionalno indiferentno" (vselej so pač v igri določene - bolj ali manj intenzivne - emocije). Za prostitutko se pogosto reče, da spolno občuje samo zaradi denarja, medtem ko do odjemalca ne čuti nič. V redu. Taki primeri so popolnoma mogoči (v praksi so lahko celo zelo pogosti). Ampak tudi vsega spoštovanja vredna zakonska žena lahko spolno občuje s svojim soprogom (na primer zaradi določenih - gmotnih ali "moralnih" - koristi), čeprav do njega ne čuti nič (več); lahko ga celo (zavestno ali nezavedno) sovraži in prezira. Tudi monogamna ljubica lahko s svojim darežljivim ljubimcem spolno občuje iz gole preračunljivosti, ne pa iz ljubezenskih ali sentimentalnih razlogov. "Emocionalna indiferenca" (do partnerja) med spolnim občevanjem potemtakem sploh ni tako zelo redek pojav. Zadevo bi lahko še dodatno zapletli, če bi se vprašali, kaj sploh je ljubezen do drugega (na primer do nekoga, s katerim spolno občujemo)? Očitno je, da je to, kar v vsakdanjem življenju imenujemo - ali kar smo se naučili poimenovati - "ljubezen" (oziroma "ljubiti koga"), zelo zmuzljivo, spremenljivo in težko opredeljivo. Vsekakor so empirične "ljubezni" zelo različne (celo "ista" ljubezen med dvema osebama se v času precej spreminja, na formalni in vsebinski ravni). Nobenega razloga ni, zakaj bi bile spolne prakse z "ljubljen" osebo *a priori* boljše (v moralnem smislu) od spolnih praks z osebo, do katere smo "emocionalno indiferentni". Poleg tega je treba upoštevati, da danes - tako imenovani - priložnostni seks (*casual sex*), ki ni vezan na konvencionalno koncipirano "ljubezen" ali "zaljubljenost" (ampak zgolj na vzajemno všečnost ali vsaj željo po seksu), ni več nekaj moralno spornega (červavno se kajpada še vedno najdejo nekateri, ki se jim zdi to "grozno", pri čemer je praviloma zopet ženska tista, ki je najbolj obsodbe vredna).

Če je prostitucija opredeljena s prvinami, ki - vzete posamič - niso problematične, zakaj je potem problematična njihova povezanost v celoto? Kaj je narobe pri tem, da kdo "emocionalno indiferentno" ponudi svoje telo (ali spolno storitev) v zameno za kakršnokoli korist ali denarno plačilo? Zakaj nikogar ne motijo tovrstne transakcije znotraj zakonske zveze (kjer je "stranka" resda le ena sama, vendar nastopa v vlogi "odjemalca" v daljšem časovnem obdobju), moteče pa so zunaj zakonske zveze oziroma v primeru, v katerem je strank več (vendar v kratkih časovnih presledkih)? Zakaj bi se spotikali ob prodaji seksa, ko pa večina odraslih prodaja na trgu malone vse, kar je kupljivo? Na primer: svoje telo, moč, zmogljivosti, večšine, znanje, lepoto, domiselnost, osebnostne značilnosti, ustvarjalnost, vernost, modrost ...? Kaj naj bi to pomenilo? Da je prostituiranje heteronomno ali abstraktno delo, kakršna je večina drugih (heteronomnih ali abstraktnih) del, s katerimi si sodobni proletarci služijo svoj kruh? Da ("spodobni") ljudje obsojajo prostitucijo zgolj (ali predvsem) zaradi moralnih predsodkov, hipokrizije ali zastarelih zamisli o "pravi" spolnosti? Ker je zanje preveč grozeče pomisliti, da so navsezadnje tudi oni sami - v vlogi proletarcev, ki se morajo

prodajati (delati), da bi sebi in svojim družinskim članom zagotovili dostojno preživetje - "kurbe"? Prav mogoče. Ne pozabimo, da je za marsikoga sramotno priznati že to, da je delavec ali proletarec: od tod najbrž izvira privlačnost laži o izumiranju delavskega razreda. Nemara pa je ravno to eden izmed pomembnih razlogov, zaradi katerih "družba" potrebuje specifično skupino stigmatiziranih prostitutk: ne le za (po)tešitev spolnega nagona ali zato, da bi "spodobne" ženske (ali "žene") z razločitvijo od njih branile svojo samopodobo in samospoštovanje ("vsaj kurba nisem"), ampak tudi zato, da bi beda splošnega prostituiranja (v sodobni kapitalistični družbi) ostala prikrita ali izrinjena v globine družbenega nezavednega.

Stališča do prostitucije in prostitutk

Stališča do prostitucije je treba razlikovati od stališč do prostitutk. Ni namreč nemogoče obsojati prostitucije (na primer zato, ker implicira ponižanje, degradacijo, subordinacijo ali eksploatacijo žensk in njihove seksualnosti), hkrati pa ne obsojati prostitutk (isto velja za katerokoli heteronomno ali abstraktno delo, saj ga lahko obsojamo, ne da bi v isti sapi obsojali njegove subjekte - z enim samim zadržkom: proletarцем je mogoče očitati¹³ vsaj to, da delajo preveč, da namenjajo preveč svojega časa/življenja za heteronomna opravila in da tolerirajo iracionalno organizacijo delovnega procesa).

Stališča do prostitucije seveda še zdaleč niso enotna. Tudi v zgodovini so se vrednostne ocene prostitucije zelo spreminjale. To je vsekakor dovolj razumljivo, nena- zadnje zato, ker obstajajo in so obstajale precej različne empirične oblike in vsebine tega - domnevnega - "univerzalnega" družbenega pojava.

Za nekatere je prostitucija (katerakoli in kakršnakoli) "zlo": (a) ker krši božja pravila (kakor jih pač razumejo cerkveni uradniki);¹⁴ (b) ker je nemoralna (za žensko, za moškega ali za oba enako); (c) ker je protipravna (legalizacija bi ta razlog zavračanja prostitucije nemudoma odpravila); (č) ker ogroža patriarhalno družbo oziroma njeno moralno (namreč vrednotno in normativno) "infrastrukturo"; (d) ker podpira patriarhalno družbo, ki temelji na podrejenosti, manjvrednosti in izkoriščanju žensk. Za druge je prostitucija relativno (in ne absolutno), nujno ali celo funkcionalno "zlo": (a) ker utrjuje ugledne družbene institucije (na primer družino in monogamno zakonsko zvezo), ki temeljijo na omejevanju seksualnosti; (b) ker je zaradi nje manj posilstev in drugega spolnega nasilja;¹⁵ (c) ker omogoča spolno občevanje osebam, ki imajo zaradi svoje

¹³ "Veliko delavcev se je naveličalo dela. Stopnja odsotnosti z dela, menjavanja služb, kraj, sabotaž, divjih stavk in vsesplošnega postopanja na delovnem mestu je visoka in raste. Slutimo lahko gibanje k zavestnemu in ne več samo intuitivnemu zavračanju dela. Pa vendar, tako med gospodarji in njihovimi agenti kakor med delavci še vedno prevladuje prepričanje, da je samo delo neizogibno in potrebno. ... Samo majhen in vedno manjši del dela služi kakšnemu koristnemu namenu in je neodvisen od obrambe in reprodukcije delovnega sistema ter njegovih političnih in pravnih priprepkov. Pred dvajsetimi leti sta Paul in Percival Goodman ocenila, da bi že dvajset odstotkov dela - ta številka, če je bila natančna, mora biti danes še nižja - zadostilo našim osnovnim potrebam po hrani, obleki in bivališču" (Black 1987:143-144).

¹⁴ V optiki krščanske ideologije je prostitucija običajno ožigosana kot "grešna". Bullough in Bullough (1978:58) v tej zvezi opozarjata, da je strogo odklonilno stališče (v okviru krščanske folklore) pravzaprav nenavadno, saj je bila ravno ex-prostitutka Marija Magdalena tista, ki je po križanju prva odkrila, da je Kristusov grob prazen, in ki je prva videla odrešenika, potem ko je bil ta vstal od mrtvih.

¹⁵ Ta argument izhaja iz "hidravličnega" modela moške seksualnosti. V tej optiki je namen prostitucije zagotavljati možnosti za zadovoljevanje spontanega spolnega nagona. Več je teh možnosti, manjše so moške potrebe po nasilnem ali izsiljenem seksu. Empirični dokazi za omenjeno hipotezo so dvomljivi. Nekateri (na primer Herman in Julia Schwendinger, 1983) poudarjajo, da lahko uzakonjena prostitucija še poveča moška nagnjenja k nasilju do žensk, namreč v meri, v kateri ojačuje predstave o ženski kot

neprivlačnosti (ali morebitnih drugih - telesnih ali psihičnih - pomanjkljivosti) težave pri navezovanju spolnih stikov z osebami istega ali nasprotnega spola; (č) ker omogoča zaslužek (in s tem preživetje ali celo povsem zadovoljiv življenjski standard) osebam, ki se z njo ukvarjajo.

Za nekatere je prostitucija družbeno in zgodovinsko pogojeni - in potemtakem bistveno kontingentni - pojav, ki je v prvi vrsti tragična reperkusija skrajne revščine, ekonomskih prisil in neenake strukturne porazdelitve priložnosti za doseganje ekonomske samostojnosti (ali celo za golo preživetje). Ti pisci običajno menijo, da je prostitucijo (vsaj načeloma) mogoče odpraviti predvsem z odstranitvijo ekonomskih vzrokov, ki silijo ženske (in moške) v prodajanje lastne seksualnosti. Za druge¹⁶ je prostitucija neodpravljiva: ker si pač ni mogoče zamisliti empirične družbe, v kateri ne bi delovale vzročne "sile", ki generirajo povpraševanje po prostitutkah.

Za nekatere je nedopustna zgolj vidna ali preveč opazna prostitucija (medtem ko so pripravljene tolerirati prikrito ali vsaj getoizirano prostitucijo), za druge pa je nedopustna sleherni - opazna in neopazna - prostitucija (običajno iz razlogov, ki smo jih že omenili). Za nekatere je prostitucija problematična predvsem iz zdravstvenih razlogov: ker je z njo povezano širjenje spolnih bolezni. Drugi pa opozarjajo, da to nikakor ne drži, saj je mogoče to nevarnost preprečiti (z rabo kondoma in z zdravniškimi pregledi), poleg tega pa prostitucija kot taka sploh ni glavni razlog širjenja spolnih bolezni, ampak sta to prej promiskuiteta in zanemarjanje preprečevalnih ukrepov. Za nekatere je prostitucija sporna, ker daje prelahke zaslužke (*easy money*), ki ni plod dela v "pravem"¹⁷ pomenu te besede, medtem ko vidijo drugi problem v tem, da je prostitutka premalo plačana (oziroma da ji preveč zaslužka poberejo njeni "delodajalci"). Vsekakor je še najbolj enodušno obsojena otroška prostitucija.

Zelo raznolika so tudi stališča do prostitutk. Nekateri bi jih najraje spravili v zapor, drugi pa bi jim raje pomagali, saj so prepričani, da se "normalna" (psihično zdrava) ženska s takimi stvarmi ne ukvarja (kdor se ukvarja s prostitucijo, potemtakem ne more biti normalen; takšna oseba ni problem, ampak ima problem: zato ne potrebuje sankcije, marveč psihosocialno pomoč, ki naj jo usmeri v polje normalnih ženskih vlog). Za nekatere so prostitutke žrtve moške dominacije v patriarhalni družbi, za druge so junakinje v boju za žensko seksualno emancipacijo. Za nekatere so prostitutke najbolj eksploatirane mezdne delavke v kapitalistični družbi, za druge pa so izajdljive podjetnice, ki znajo in si predvsem upajo zaslužiti več, kot bi sicer lahko s "spodobnim" heteronomnim delom. Nekateri občutijo do prostitutk globok prezir, ker predstavljajo izrazito očitno odmik od konvencionalne ženske vloge matere/soproge.¹⁸ Drugi pa

spolnem objektu, ki ga je mogoče kupiti, prodati, uporabiti in - nenazadnje - zlorabiti (Matthews 1986:194).

16 Prim. Davis 1961:285-286. Pisec svoje "črnogledno" stališče utemljuje na domnevi, da prostitucija ne bo izginila zato, ker ni pričakovati izginotja njenih temeljnih vzrokov. Ti pa so naslednji: (a) institucionalna kontrola seksa (v funkciji varovanja "interesov" družbenega reda, reprodukcije in socializacije); (b) neenaka porazdelitev telesnih potez, ki so dojete kot privlačne; (c) razredne in spolne - ekonomske in socialne - neenakosti.

17 Kako kaže razumeti besedo "delo", je zelo sočno in brez nepotrebnega slepomišljenja pokazala neka francoska delavka v izjavi za *Libération* (29. 11. 1976): "Vse delo v tej družbi je prostitucija" (navedba v zborniku *Boj proti delu* 1985:343).

18 Nelegalni status prostitucije vsekakor vsaj v določeni meri ojačuje ideološki prepad med "čisto" in "umazano" žensko. S tem razdeljuje ženske v dva nasprotujoča si tabora in krepi pojmovanje, da je za večino žensk sprejemljiva ena sama življenjska opcija, namreč trajna razmerja in monogamni zakon. Zato nekateri slavijo prostitucijo kot osvobajajočo in napredno. Vendar pa kaže biti pri tem previden. Vse, kar je videti kot antiteza normalne ženske vloge, ni nujno občudovanja vredno (prim. de Beauvoir 1975:585). Vse protimonogamne strategije niso že kar vnaprej in v enaki meri progresivne. Zares v grobem bi morali razlikovati vsaj med anomičnimi in avtonomnimi nemonogamnimi spolnimi praksami.

prostitutkam odkrito ali - najpogosteje - prikrito zavidajo:¹⁹ zaradi dobrega zaslužka, neodvisnosti ali razgibanega spolnega in socialnega življenja. Nekateri občutijo sočutje le do tistih žensk, ki so bile v prostitucijo pritegnjene s silo (ali z zvijačo). Nekateri obsojajo zvodnike, prostitutke same pa se jim ne zdijo moralno oporečne. In tako naprej.

Motivacijska podlaga prostitucije

Prostitucija je fenomen, ki ga (po)ustvarjata vsaj dva. Praviloma sta to ona (ženska prostitutka) in on (moški klient), čeprav kajpada obstaja ob heteroseksualni tudi precej razširjena homoseksualna prostitucija,²⁰ in to tako gejevska kakor lezbiška. Običajno se prostitucijo dojemata kot specifično ženski²¹ problem: Kako je mogoče, da se ženska odloči za tak poklic ali (poslovno) dejavnost? Kateri so vzroki ali razlogi, ki motivirajo njeno odločitev? Ne tako redek - pretežno moralistični - "podton" takšnih vprašanj je naslednji: Kaj je s prostitutko narobe (če z njo ne bi bilo nič narobe, pač ne bi bila prostitutka)?

Ob tem pa se pozablja, da prostitucije ne bi bilo, če ne bi bilo povpraševanja po tovrstni spolnosti. Povpraševanje je *conditio sine qua non* obstoja prostitucije. V čem je torej čar prostitucije za moškega (klienta)? Tu ni nič misterioznega. Prostitucija je privlačna predvsem zaradi svoje preprostosti.²² Človek potrebuje le denar in že lahko pride do zaželenega seksa. Ni mu treba zgubljeni časa za prepričevanje oziroma osvajanje. To je prednost še zlasti za tujca, ki se le za kratek časa mudi v kakem mestu, slej ko prej pa je privlačna tudi za poslovneže, ki imajo navadno malo časa, a ogromno denarja. Prostitucija ne implicira tesne emocionalne vezi (z vsemi prijetnimi in neprijetnimi implikacijami čustvene navezanosti). Prostitucija omogoča razmeroma varno (in "brezosebno") obliko zunajzakonskega seksa. Prostitutka lahko stranki zagotovi manj običajno spolno storitev (na primer sadomazohistično). Ne nazadnje pa omogoča spolno občevanje vsem tistim, ki se jim - iz tega ali onega razloga - ni posrečilo najti spolnega partnerja.

Kakšna je motivacija oseb, ki se prostituirajo? V kriminoloških besedilih naletimo na kopico zelo različnih razlag. Starejše teorije so poudarjale predvsem (socio- in psihopatološke) dejavnike, kakršni so slaboumnost, seksualna izprijenost, ekonomska prikrajšanost, nravna pokvarjenost ali posurovelost (ki ima svoj "epicenter" v grobem

¹⁹ Na ta vidik opozarjajo tudi pisci *Socialne patologije*: "V zvezi s prostitucijo velja poudariti, da je precejšen krog žensk, ki v domišljiji ali vsaj na ravni podzavestnega dogajanja težijo k enaki sprostitvi lastne spolnosti, kot je znana ali jo vsaj domnevajo za prostitutke. V obrambi pred takšnimi težnjami določen krog žensk odločilno vpliva na stališča družbe do prostitucije" (Kobal et al. 1969:167). Zadeva je že malone tragikomična. "Spodobna" ženska ima odklonilno stališče do prostitutke, ker ta simbolizira seksualno svobodo, ki se ji mora ona - v imenu spodobnosti - odreči. Namesto da bi zavmila takšna (seksistična) pojmovanja "spodobnosti", se postavi na stališče, ki še ojačuje prevladujoča dvojna moralna merila.

²⁰ Obstaja več tipov moških prostitutk. Razvrstimo jih lahko glede na različna merila. Na primer: (a) po "seksualni identifikaciji" (moška prostitutka je lahko heteroseksualni ali homoseksualni *hustler*); (b) po spolni vlogi (moška prostitutka lahko privzame moško ali žensko vlogo med seksualno transakcijo); (c) po vrsti seksualne storitve, ki jo v zameno za plačilo zagotovi moška prostitutka (felacija, sadomazohizem in tako dalje); (d) po modusu delovanja (moška prostitutka lahko posluje na ulici, v baru ali prek agencije: "street hustler", "bar hustler", "escort service hustler").

²¹ Beirne in Messerschmidt (1991:154) v tej zvezi upravičeno opozarjata, da je že v količinskem pogledu prostitucija v večji meri moški kakor ženski fenomen. Poglejmo, zakaj. Prvič, ženska prostitutka običajno prodaja svoje seksualne storitve večjemu številu moških klientov ("johns"). Drugič, ženska prostitutka pogosto dela za moškega ("pimp") oziroma ga finančno podpira. Tretjič, moške prostitutke nikakor niso maloštevilne (le bolj prikrite so).

²² Prim. Bell 1971:321; Goode 1978:331-333; Rich 1979:103.

ravnanjem brezobzirnega zvodnika). V sodobni optiki so tovrstna pojmovanja često označena kot mitološka. Namesto njih je ponujena alternativna koncepcija, ki vidi v ozadju prostituiranja poklicno izbiro, katere motivacijska "podstat" se ne razlikuje bistveno od motivov, iz katerih rezultirajo izbire drugih poklicnih dejavnosti, recimo na področju prava, medicine, bogoslužja ali pedagogike.

Sicer pa se pri pojasnjevanju razlogov za prostituiranje soočamo z epistemološkimi težavami, ki spremljajo vse teorije o človeškem delovanju (normalnem ali odklonskem). Na primer: Kakšno je razmerje med zavestnimi in nezavednimi psihodinamičnimi določevalnicami? Kakšno je razmerje med notranjimi in "zunanji" (situacijskimi) določevalnicami? Kakšno je razmerje med biološkim in psihološkim? Kakšno je razmerje med preteklimi izkušnjami in aktualnim delovanjem? In tako naprej. Zato ne preseneča, da naletimo v teorijah o razlogih (ali "vzrokih") prostituiranja malone na vse možne (epistemološke) različice. Nekatere se osredotočijo na zavestne, (prosto)voljne ali racionalne faktorje, druge (zlasti psihoanalitične) pa poudarjajo nezavedne, iracionalne ali celo kompulzivne aspekte subjektivnega motivacijskega kompleksa; na drugi strani pa se nahajajo teorije, ki dajejo večjo težo različnim (pretežno negativnim) vplivom iz neposrednega socialnega okolja.

Med zavestnimi razlogi, ki pogojujejo odločitev neke osebe, da se bo ukvarjala s prostitucijo, so najvažnejši (oziroma vsaj najpogosteje omenjani) ekonomski. V luči takšnih teorij se nekdo prostituira, ker pač oceni, da je to zanj najboljša opcija med tistimi, ki so mu na voljo: ker prinaša višji dohodek kakor drugi dosegljivi poklici ali službe (upoštevati je treba, da so tipično ženski poklici še vedno razmeroma slabo plačani, neugledni in neperspektivni za razvoj osebnostnih potencialov; še zlasti pa to velja za heteronoma dela, ki si jih lahko izberejo ženske z nizko izobrazbo). Za razliko od tradicionalnih (ekonomističnih) razlag, ki so poudarjale zlasti "absolutno" revščino ali vsaj skrajno ekonomsko deprivacijo, je danes precej važnejša (povsem normalna) želja po izboljšanju življenjskega standarda oziroma po zaslužku, ki omogoča kar najboljše življenje.²³ Odločitev za prostitucijo lahko izvira kajpada tudi iz želje po samostojnosti (lasten denar oziroma ustrezní zaslužek je *sine qua non* za samostojno življenje), še posebej tedaj, ko druge dosegljive poklicne opcije ne zagotavljajo (niti ne obljublajo) finančne neodvisnosti (finančno avtonomna ženska predstavlja odklon od tradicionalnega modela, ki postavlja žensko v odvisen položaj znotraj družine ali zakonske zveze; danes ekonomska neodvisnost ženske v splošnem kajpak ni več dojeta kot "deviacija", res pa je, da ostaja še vedno zelo težko uresničljiv ideal za številne osebe ženskega spola).

Ampak vseeno, če gre prostitutki predvsem za denar (najboljši možni dohodek z vsem, kar to lahko implicira), zakaj si tega cilja ne prizadeva doseči drugače? Na primer tako, da bi si našla premožnega moža ali vsaj darežljivega ljubimca (takšna opcija je namreč ne bi potisnila v moralno sporno kategorijo seksualno "odklonske" osebe²⁴). Da

²³ V tej zvezi kaže omeniti primer, ko se kdo prostituira, da bi na ta način prišel do denarja, ki ga potrebuje za financiranje svoje razvade, recimo odvisnosti od heroína. Vendar pa je treba paziti, da takšnih primerov ne odpravimo prehitro s klišejskim pojasnilom, češ da droge (ali "narkomanija") povzročajo prostitucijo ("zlo rojeva zlo"). Oseba, ki je odvisna od prepovedane droge, potrebuje za svojo razvado mnogo denarja predvsem zato, ker je cena droge pretirano visoka, in to zgolj zaradi kazenskopravne prepovedanosti. V tem primeru torej ne drži moralistična floskula, da zlo (zasvojenost z drogo) nujno rojeva zlo (prostitucijo), zakaj prostituiranje ni pogojeno z odvisnostjo, ampak z visoko ceno mamila na "črnem" (ilegalnem) trgu. Zato bi morali prej reči, da "dobro" ali vsaj želja delati "dobro" (izkoreniniti določena mamila s kazenskopravno represijo) v tem primeru rojeva "zlo" (prostituiranje odvisnih oseb).

²⁴ Prav nasprotno. Bolj ali manj trajna "osvojitvev" premožnega možkega je v številnih kulturnih okoljih še vedno opredeljena kot eminentni dokaz ženske uspešnosti: kot očitno znamenje, da je znala pametno "vnovčiti" svojo telesno lepoto ali spolno privlačnost.

bi odgovorili na to vprašanje, moramo opozoriti še na druge privlačne aspekte prostitucije. Dohodek ni edino, kar dela prostitucijo mikavno. Tu je še kopica drugih prednosti, ki se navezujejo na specifični način življenja (*way of life*) prostitutke.²⁵ Prostitucija lahko omogoča vrsto vznemirljivih, razburljivih, pustolovskih in zabavnih doživetij, ki jih druge (prostitutki dosegljive) službe (oziroma monotona, rutinizirana, omejujoča in odtujujoča heteronoma opravila) ne dajejo. Prostitucija lahko omogoča razgibano družabno življenje (*social life*), pestre medosebne interakcije, srečevanje zelo različnih ljudi in vrsto drugih podobnih izkušenj, za katere je ženska, ki se odloči za "spodobno" zakonsko in družinsko življenje, običajno - ali vsaj zelo pogosto - prikrajšana (oziroma jih lahko okuša samo znotraj svojega subjektivnega domišljjskega sveta).

Kakšna je vloga zvodnika (v etiologiji prostitucije)? V optiki tradicionalnih koncepcij je zvodnik stereotipno prikazan kot surovež, nasilnež in izkoriščevalec - moralno torej skrajno negativen lik, ki tiranizira prostitutko in ji maksimalno greni življenje: on je tisti, ki žensko prisili (ali kako drugače zvabi) in potem še naprej sili v prostitucijo. Novejše raziskave kažejo, da je zvodnik večinoma neznamen faktor v etiologiji prostitucije (James 1978:180). Zvodnik lahko igra v razmerju do prostitutke zelo različne vloge.²⁶ Lahko je njen oče, fant, ljubimec, mož, menedžer (poslovni agent) ali varovalec. Prostitutka lahko vstopi v razmerje z zvodnikom iz različnih razlogov. Na primer: Ker je socializirana tako, da ima potrebo po nekom (moškem), ki bo zanjo skrbel, jo varoval, bdel nad njenimi posli, vzgajal njene otroke, jo ljubil, spoštoval in razumel, ji pomagal in jo po potrebi discipliniral ali usmerjal. Ker noče biti sama, saj je samska ženska kulturno opredeljena kot odklonska (namreč kot oseba, ki ji nekaj manjka: "njen" moški seveda). Vidimo torej, da gre za motive, ki tudi "normalne" ženske pogosto vodijo v zakonske zveze oziroma zunajzakonske monogamne odnose. Prostitutka si često želi najti zvodnika, ki ima visok status (ugled) znotraj njenega referenčnega subkulturnega okolja (v tem pogledu se v ničemer ne razlikuje od "spodobne" ženske, ki si želi doseči družbeni ugled tako, da dobi moškega, ki je visoko na hierarhični lestvici v okviru njene referenčne družbene skupine). Jennifer James (1978:181-183) v tej zvezi upravičeno opozarja, da se razmerje med zvodnikom in prostitutko razlikuje od konvencionalne zakonske zveze predvsem v treh točkah: (a) poklic prostitutke je nezakonit; (b) prostitutka je hranitelj družine (*breadwinner*); (c) zvodnik ima lahko hkrati več podobnih razmerij. Empirični zvodnik se seveda lahko močno razlikuje od idealnega zvodnika. Ampak to nikakor ni njegova specifična razlika. Ne pozabimo namreč, da se tudi empirični zakonski možje pogosto močno oddaljujejo od idealiziranega modela te družbene (in tudi pravno urejene) vloge. Pomislimo na nasilje v družinah (Stets 1988:3-6). Na telesne, psihične in spolne zlorabe žena (in otrok). Zakonska žena je v tem pogledu nemalokrat še na slabšem kakor prostitutka.

V mnogih psihoanalitičnih študijah²⁷ o razlogih za prostituiranje je razbrati podmeno, da je prostitucija specifični družbeni problem, ki izvira iz določenih psihičnih

²⁵ V tej zvezi je pomenljiva tale izjava neke prostitutke: "Pri mojem delu nimaš vnaprej določenega urnika, po katerem moraš delati. Delaš lahko, kadar hočeš. Nehaš lahko, kadar hočeš. ... Nimaš šefa, ki bi nenehno bdel nad tabo. Neodvisen si" (navedba v James 1982:302). Eleanor Miller (1986:140) je - na podlagi empirične raziskave o "deviant street networks" - pokazala, da imajo prostitutke pri svojem delu pogosto večjo samostojnost in več vznemirljivih doživetij ("excitements"), kakor proletarke (prodajalke "delovne sile") s podobno izobrazbo ali poklicno usposobljenostjo v svetu zakonitega heteronomnega dela.

²⁶ Goode (1978:350-354) opozarja, da zvodnik (*pimp*) zagotavlja prostitutki psihološko podporo in ji daje občutek (sedanje in prihodnje) varnosti. Upravlja njene finance in dnevne rutine. Brani jo pred strankami in policijo. Vodi jo v restavracije in na javna mesta, kjer bi lahko prišla do boljše klientele. Kupuje ji obleke in ji daje stanovanje (Bell 1971:242-243; Rich 1979:103).

²⁷ Prim. Choisy 1961; Winick in Kinsie 1971:82-85; Fenichel 1961:391.

anomalij. Tovrstnih razlag pravzaprav ni mogoče ovreči, saj ni nikakršnih empiričnih dokazov, da ima prostitutka, denimo, "ojdipsko fiksacijo" oziroma izrazito močna občutja krivde zaradi nezavednih incestuoznih fantazij. Tradicionalni mit, da imajo prostitutke prevelik spolni nagon ("libido"), so postavile pod vprašaj poznejše raziskave, ki so pokazale, da so za prostitutko njene komercializirane spolne prakse predvsem "business", gola ekonomska dejavnost (James 1978:190). Na drugi strani pa včasih naletimo na hipotezo o frigidni prostitutki: ovrgele so jo raziskave, ki so pokazale, da prostitutke v povprečju lažje dosegajo orgazem kakor večina drugih žensk (James *ibid.*). Nekateri menijo, da je v psihodinamičnem ozadju prostituiranja (nezavedno) sovrašтво do moških. Takšna domneva je hudo vprašljiva: "Ženske, ki postanejo uspešna dekleta na poziv (*call girls*), morajo biti občutljive in tople, podobno kakor tiste, ki postanejo uspešne socialne delavke. Imeti morajo rade ljudi in se udobno počutiti v njihovi družbi. Kdor ne mara ljudi, ne bi mogel uspeti v poklicu, ki zahteva tesen telesni stik s tujci. Znotraj teh splošnih pogojev se stališča deklet na poziv do klientov seveda razlikujejo, podobno kakor stališča socialnih delavk. Za nekatera dekleta na poziv je razmerje do klienta zgolj poslovno ... Druga dekleta na poziv pa kažejo pristno zanimanje za svoje kliente ... Večina deklet na poziv, ki sem jih srečala, se nahaja med tema dvema ekstremoma, podobno kakor večina socialnih delavk, ki jih poznam" (Stein 1974:22-23).

Med situacijskimi faktorji, ki so etiološko povezani s prostitucijo, so najpogosteje omenjane naslednje spremenljivke: (a) zlorabljanje ali zanemarjanje od staršev (predvsem v otroškem obdobju);²⁸ (b) poprejšnje življenjske izkušnje na področju seksualnosti (na primer izguba spolne reputacije zaradi promiskuitetnega življenja v rani mladosti ali zgodnje spoznanje, da se je mogoče s seksom dokopati do raznih ugodnosti in ekonomskih nagrad); (c) opravljanje poklica, ki je po svoji naravi zelo blizu prostituciji, ker poudarja zunanji (seksapilni) videz in uslužnost do strank (takšni poklici so na primer natararica, striptizeta, maserka, estradna plesalka ali hostesa).

Po našem mnenju bi kazalo med mogočimi motivi za prostituiranje dati odločilno prednost spremenljivkam, ki se navezujejo na "specifiko" te ekonomske dejavnosti, predvsem dohodku in različnim mikavnim razsežnostim prostitutkinega življenja. V bistvu ni tu nič posebej nenavadnega. Nenavadno je prej dejstvo, da je ravno prostitutka - mnogo bolj kakor druge prolehtarke - pritegnila tolikšno znanstveno pozornost, vse-kakor večjo kakor, na primer, nuna, vzgojiteljica v vrtcu, učiteljica, profesorica, zdrav-nica, medicinska sestra, sodnica, tožilka, odvetnica, ekonomistka, tajnica, raziskovalka ... Čeprav je tudi pri izbiri teh - recimo "normalnih" - poklicnih opcij pričakovati določujoče vplive nezavednih psihodinamičnih sil in raznovrstnih situacijskih (ali "zunanjih") faktorjev, se o njihovih vzrokih praviloma nihče ne sprašuje. Nič ni namreč narobe pri tem, da se ženska ukvarja z vzgojo otrok, poučevanjem mladih ljudi, čišče-njem prostorov, zdravljenjem in nego bolnikov, socialno pomočjo, tajniškimi opravili, raziskovanjem prostitucije ... Ne, vse to je povsem v redu. Le prostitucija ... To pa nekako ne gre. Preveč se oddaljuje od pričakovanj, ki jih "družba" vceplja v glave (in še kam drugam) odrasčajočih oseb ženskega spola. Domnevali bi lahko, da bo vzporedno s slabljenjem tovrstnih socializacijskih vplivov najbrž usihalo tudi zanimanje za "vzroke" ali - če uporabimo bolj "človeški" izraz - razloge za opravljanje poklica prostitutke.

Politika do prostitucije

Odgovori na vprašanje, kaj storiti s prostitucijo oziroma kako se odzivati na ta

²⁸ Prim. Kobal *et al.* 1969:170; James 1978:185-186.

družbeni pojav, so precej različni. Razlike je opaziti seveda tudi na ravni empiričnih (družbeno in zgodovinsko kontingentnih²⁹) modelov družbenega nadzora prostitucije oziroma prostitutk.

Najbolj drastična oblika družbene kontrole je pravno-politična prepoved, zlasti inkriminacija prostitucije, in sicer v celoti ali v njenih posameznih segmentih (pri čemer je skrajno redko, da bi bila kazenska represija usmerjena zoper moške kliente, čeravno so *sine qua non* obstoja prostitucije). Drastičnost nadzorovalnega ukrepa seveda ni sinonim za njegovo učinkovitost. Ta je pač slej kot prej zelo nizka, in to iz razumljivih razlogov. Prostitucija je pogosto označena kot *victimless crime*.³⁰ Oznaka v bistvu implicira, da v komercialni seksualni transakciji žrtve ni: prostitutka dobi plačilo, njena stranka prejme spolno storitev - oškodovanja potemtakem ni (Schur 1974:8). To pa nadalje pomeni, da ni nikogar, ki bi v takem primeru *sua sponte* zadevo prijavil policiji. Ob tem pa bi kajpada kazalo upoštevati dejstvo, da zagovornikom kriminalizacije prostitucije običajno sploh ne gre za dokončno izkoreninjenje tega pojava, marveč bolj za to, da bi prostitucijo (in prostitutke) pometli pod preprogo (da bi ostala torej kar najbolj neopazna) in da bi z inkriminacijo potrdili pravilnost moralnih in političnih vrednot, v katere verjamejo. Simbolne funkcije kazenskega prava so v tem primeru močnejše od instrumentalno-pragmatičnih.

Ponekod se skuša prostitucijo regulirati (ali nadzorovati) tako, da se ji nameni posebno območje (*red light areas*) ali posebne ustanove (na primer bordele, ki jim da licenco državna uprava).³¹ V tej zvezi nekateri (na primer Matthews 1986; Boyd in Lowman 1991:121) opozarjajo, da mnoge prostitutke zavračajo delo v bordelih ali "eros centrih", kjer imajo manj avtonomije in slabše delovne pogoje: "To je ušiva služba. V eros centrih in savnah naletiš na tipe vseh vrst. Prav nič se ne razlikujejo od bordelov. Nobene možnosti nimaš, da bi lahko zavrnil klienta. Dekleta so prisiljena k delu, da bi plačale prostor, kjer delajo. Hujše je kakor v znanstveni fantastiki. To je okolje, kjer se vse vrti okrog moških, ki imajo dovolj denarja, in njihovega užitka" (navedba v Matthews 1986:194). Nekateri menijo, da je dajanje licence za opravljanje prostitucije še vedno oblika stigmatizacije in da "država" s tem prevzema vlogo ("kolektivnega") zvodnika (Barry 1979:124). Zdi se, da je uzakonjeno delovanje "eros centrov" (kjer so zaposlene izključno prijavljene prostitutke z licenco) še najbolj v ko-

²⁹ Prim. Rich 1979:95-102; Matthews 1986:192-202; Sumner 1981:96-97; Smart 1995:57-60; Boyd in Lowman 1991:119-121; Heidensohn 1996:27-30; Haft 1978:220-223; Kobal *et al.* 1969:174-177; Volasko 1996:21-38.

³⁰ Angleška sintagma *victimless crime* je v bistvu skrajno bizarna: zločin (ali "hudodelstvo"), ki je brez žrtve. Kako je nekaj lahko "zločin" (ali "hudo-delstvo"), če ni nobene "žrtve" oziroma, drugače rečeno, če ni nobenega "zla" (ali nič "hudega"), namreč nobene "škode" ali "poškodbe"? V tem primeru bi imeli opraviti s čisto *contradictio in adiecto*. In še nekaj je, kar hudo bode v oči. Namreč beseda *crime*. Če z besedo "zločin" označimo prostitucijo (v celoti ali v njenih posamičnih aspektih), katero besedo bomo potem uporabili, ko bo treba opisati umor, povzročitev hude telesne poškodbe ali surovo posilstvo? Še več, katero besedo bi uporabili, ko bi opisovali množične poboje, mučenja, požiganje hiš, uničevanje premoženja, nasilje zoper etnične manjšine in tako dalje? Ne gre. Beseda "zločin" je pač prehuda (vrednostno preobtežena), da bi z njo poimenovali prostitucijo, pa čeprav bi se nemara strinjali, da je z njo lahko povezana določena družbena in osebna škoda (in potemtakem tudi določene abstraktne ali konkretne žrtve).

³¹ Zagovorniki tovrstnega modela urejenosti prostitucije izhajajo iz podmene, da je prostitucija neizogibna in funkcionalna (ker ojačuje družino in zagotavlja nujno socialno storitev). Po njihovem mnenju je takšna rešitev v interesu vseh: prostitutk, klientov in skupnosti. Izboljša se namreč zdravstveni nadzor nad prostitutkami. Poveča se varnost prostitutk (te so zavarovane pred policijo, zvodniki in nevarnimi klienti). Prostitucija se umakne z ulic. Odvzame se ji stigma, ki je reprekusija kriminalizacije. Prostitucija postane normalna ekonomska dejavnost, ki je obdavčena. Prostitutke lahko delajo v bolj udobnem okolju. Lažje se umaknejo iz te dejavnosti, če bi to hotele.

rist moškimi klientom (in kajpada podjetnikom ali organizatorjem tovrstne dejavnosti). "Eros centri" so zanje udobni, varni in prijetni, še posebej v primerjavi z agencijami ("escort agencies") dvomljivega slovesa, dragimi nočnimi klubi, temačnimi ulicami ali negotovimi oglasi. Razcvet "eros centrov" v nekaterih zahodnoevropskih državah je torej pojav z več obrazi. Na prvi pogled bi se utegnilo zazdeti, da vodi ta (uzakonjena) oblika prostitucije k višjemu družbenemu statusu prostitucije (in posledično še prostitutk). Vendar pa so tu še drugi - in povsem novi - problemi. Vstop precejšnjih količin kapitala ima za posledico še večjo komercializacijo prostitucije. Fizična prisila, značilna za bordele iz devetnajstega stoletja, se umika ekonomski. Po drugi strani pa uzakonjenje prostitucije ne pomeni nujno zmanjšanje celotnega obsega tega pojava (zlasti ne neprijavljene prostitucije): "Ustanovitev eros centrov v Nemčiji ni prispevala k zajeitvi prostitucije. Število *freelance* prostitutk se je povečalo, medtem ko se je število prijavljenih prostitutk zmanjšalo. Nemške prostitutke delajo danes večinoma na domu, v stanovanjskih hišah, savnah, masažnih salonih in avtomobilih" (Boles in Tatro 1978:76).

Večina (zlasti ženskih) skupin, ki si prizadevajo za priznanje prostitucije kot legitimnega (ali vsaj legalnega) dela/poklica, se zavzema za dekriminalizacijo.³² Model, ki ga predlagajo, predvideva zlasti delo prostitutk v majhnih ("samoupravnih") kolektivih ali samostojno opravljanje te dejavnosti ("self-employed"). Tovrstni ("libertinski") predlogi izhajajo iz podmene, da je načeloma mogoče organizirati prostitucijo na način, ki ni ne poniževalen (*non-degrading*) ne izkoriščevalski (*non-exploitive*). Ideala seveda nikoli in nikjer ni mogoče dosledno uresničiti v praksi (že zato, ker je pač "ideal"). Ekscesi, zlorabe ali eksploatacija so vselej možni spremljevalci prostitucije. Ampak vsa ta obžalovanja vredna dejstva niso *differentia specifica* prostitucije. Poglejmo samo, kakšen je danes - v tako imenovani svobodni, demokratični ali odprti družbi - družbenoekonomski položaj žensk. Ozmimo se na razmere, v katerih dela večina zaposlenih žensk. Pomislimo na njihov položaj v družini ali zakonski zvezi. Kogar skrbi usoda "ubogih" žensk, ki se "vdajajo"³³ prostituciji, naj se zadeve loti resno. Predvsem naj s poli-

³² Prim. Heidesohn 1996:29; Sumner 1981:97; Haft 1978:207-210.

³³ "Vdajanje" prostituciji je v veljavnem pravnem sistemu določeno kot prekršek zoper javni red in mir (Uradni list SRS št.16/74). Zakaj naj bi bilo to dobro, bi kajpada najbolje pojasnili tisti, ki imajo politično moč odpraviti to prepoved. Vendar pri vsem tem bode v oči še nekaj drugega. Namreč ubesedenje prepovedi (v peti točki 10. člena *Zakona o prekrških zoper javni red in mir*). Prepovedano ni "prostituiranje" ali "ukvarjanje s prostitucijo", ampak "vdajanje prostituciji". Glagol "vdajati se" se običajno uporablja v zelo specifičnih sobesedilih. Na primer: nekdo se vdaja alkoholu (ali kakšni drugi drogi). Ta stavek praviloma implicira, da oseba preveč pije ali da je celo zasvojena z alkoholom. Nikoli (ali vsaj skrajno redko) se ne reče, da se kdo vdaja športu, glasbi ali opravljanju kakega poklica. Za zdravnika se ne reče, da se vdaja medicini (pa čeprav cele dneve preživi v bolnišnici). In tako naprej. Kaj to pomeni? Pravzaprav predvsem dvoje. V skladu s prvo interpretacijo bi lahko sklepali, da je zakonodajalec menil, da je prostituiranje podobno alkoholizmu, narkomaniji ali drugim podobnim pojavom. Kje je našel razloge za takšno analogijo, ni jasno. (a) "Alkoholik" je zasvojen ali odvisen od svoje droge, prostitutka pa ni nujno zasvojena s svojo dejavnostjo. Seveda je načeloma mogoče, da bi bila zasvojena s svojim poklicem (v tem primeru bi bila "deloholičarka"), kakor je lahko zdravnik ali znanstvenik zasvojen s svojo poklicno dejavnostjo. Vendar nikomur ne pride na misel, da bi preganjal z delom zasvojene zdravnike ali poslovneže. Zakaj bi preganjali preveč prizadevne prostitutke? (b) Alkoholik troši denar za svojo razvado, prostitutka pa ga služi - lahko seveda tudi za alkohol ali prepovedano mamilo, ampak to je že drug problem. (c) Pretirano uživanje alkohola je praviloma škodljivo za zdravje, prostitucija pa ne (če je prostitutka ustrezno zavarovana pri delu). V skladu z drugo interpretacijo pa bi lahko sklepali, da zakonodajalec ni prepovedal vsakršnega prostituiranja, ampak le tistega, ki spominja na vdajanje nečemu, kar je škodljivo. V tem primeru bi bila prepoved še bolj absurdna. Zakaj bi namreč od vseh oblik "vdajanja" prepovedali zgolj "vdajanje" prostituciji? Če bi že hoteli vztrajati pri rabi sintagme "vdajati se prostituciji", potem bi z njo prej opisali ravnanje tistih moških klientov, ki zelo pogosto obiskujejo prostitutke. Je imel zakonodajalec v mislih te osebe, ko se je odločil prepovedati

ličnimi ukrepi zagotovi, da bo imel vsakdo - ne glede na spol - efektivno pravico, da si z vključitvijo v sfero produktivnega dela zagotovi elementarno blaginjo - predvsem stanovanje in ustrezen dohodek (določen v odvisnosti od splošnega gospodarskega razvoja). Vendar pozor. To ni (oziroma ne bi smela biti) več utopija, ampak že kar veljavno pravo. Kdor ne verjame, naj vzame v roke ustavo in mednarodne dokumente o človekovih pravicah.³⁴ V njih bo brez posebnih težav našel določbe, ob katerih bi se utopični socialisti (in klasiki marksizma) bržkone zjokali od sreče. Danes so te norme svojevrstni politični izziv vsem tistim, ki jim je pri srcu vsaj ideal "pravne države", če so že brezbrizni do obrobnežev, ki jih je brezobzirnno povozil vlak globaliziranega kapitalizma.

Zagovorniki dekriminalizacije³⁵ izhajajo iz teze, da je prostitucija kaznivo dejanje brez žrtve ("non-victim crime"). Pravni poseg (ki se omeji predvsem na prepoved) je v tem pogledu neupravičen. Temelji zgolj na zastareli, preživeli morali. V bistvu je edina žrtev prostitutka sama. Prostitutka je pravzaprav dvakratna žrtev: (a) žrtev težkega družbeno-ekonomskega položaja, ki zelo omejuje njene poklicne izbire; (b) žrtev represivne pravne ureditve, ki jo izrinja v ilegalno (kjer se sooča z nadlegovanjem policije, izkoriščevalskimi zvodniki in surovimi klienti). Ob tem pa se vendarle vsiljuje vprašanje, ali ne bi priznanje in uzakonjenje (dekriminalizacija) prostitucije še okrepilo seksistične ideologije, ki prikazuje ženske kot spolne objekte, ki jih je mogoče kupiti (in prodati) na trgu (kot katerakoli druga blaga): "Očitno je, da zamisel o nenasitnih moških spolnih potrebah podpira institucionalizirano žensko prostitucijo. Manj očitno pa je, kako sama prostitucija ojačuje to ideologijo. Zdi se, da mora obstoj ženske, ne pa moške, prostitucije vsaj v določeni meri krepiti idejo, da ženske nimajo tolikšnih potreb po seksu, da bi povpraševale po njem na trgu, medtem ko ga moški očitno tako zelo potrebujejo, da so pripravljeni zanj drago plačevati. Podobno kot posilstva, sodobne oblike pornografije, lepota tekmovanja in številni izdelki množične kulture tudi prostitucija prispeva k temu, da se žensko dojema kot objekt, moškega pa kot subjekt, s čimer perpetuirata prevladujočo ideologijo" (McIntosh 1978:63-64).

Sklep

Prostitucija je in bo najbrž še lep čas ostala izrazito kontroverzen fenomen. Ni pričakovati, da bi v bližnji prihodnosti (ali celo kdajkoli?) dosegli konsenz o tem, kako bi jo uredili v kar najbolj zadovoljujoči obliki. Upati, da bi jo lahko izkoreninili, pa bi bilo že kar preveč utopično (nemara tudi nezaželeno).

Nezakoniti (kriminalni) status prostitucije je - v povezavi z religioznim in moralističnim (puritanskim) klevetanjem - zapustil trdožive sledi na ravni (simbolnih) kul-

"vdajanje prostituciji"? Kolikokrat mora nekdo spolno občevati s prostitutko, da bi lahko zanj rekli, da se "vdaja prostituciji"?

³⁴ Mislimo predvsem - če se omejimo na mednarodne pravne akte - na *Splošno deklaracijo človekovih pravic* (zlasti na 22. člen, 23. člen, 24. člen, 25. člen, 28. člen in 29. člen) in *Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah* (predvsem na 7. člen in 11. člen).

³⁵ Zagovorniki dekriminalizacije - vseh aspektov - prostitucije prihajajo tudi iz tabora, ki se ga je oprijelo poimenovanje "kriminologija nove desnice" (Tame 1991:127-128). Tako imenovani libertinci (*libertarians*) se zavzemajo za dekriminalizacijo vseh "zločinov brez žrtve" (*victimless crimes*). Rothbard (1982:vi) v tej zvezi poudarja, da bi morala beseda "zločin" (*crime*) zaobseči izključno tista protipravna dejanja, s katerimi nekdo napade lastnino druge osebe (pri čemer pojem "lastnina" ne vključuje samo gmotnega premoženja, ampak tudi posameznikovo telo, zdravje in življenje). Na podobno stališče naletimo tudi pri novoliberalnih ekonomistih. Ti - za razliko od libertincev (ki jim gre predvsem za varovanje človekovih "naravnih pravic") - nasprotujejo inkriminacijam "zločinov brez žrtve" iz gole računice: kazenskopравни pregon se na tem področju preprosto ne splača, saj je predrag, neučinkovit in celo kriminogen (Morris in Hawkins 1970:2).

turnih reprezentacij. Beseda "kurba" je praviloma rabljena kot žaljivka (zanimivo je, da se v gostilniški politični govorici ta razvpita kletvica pripisuje predvsem "politiki", abstraktnemu samostalnemu ženskega spola, ne pa na primer moškimi, ki "suvereno" dominirajo na političnem prizorišču). Imaginarni konstrukt, ki ga poimenujemo ali enačimo s to označitvijo, še vedno preganja tako imenovane spodobne ženske. Predvsem v obliki strahu, da ne bi bile videti ali ožigosane kot "kurbe": če bi govorile preveč nedostojno (*sexy* ali *dirty talking*), če bi hodile ali se oblačile preveč izzivalno, če bi bile preveč samoiniciativne v svojih spolnih praksah, če bi imele "preveč" spolnih partnerjev, če bi se spuščale v spolne avanture ali se ukvarjale s seksom iz preveč neromantičnih vzgibov (na primer zgolj za potešitev spolne sle, iz radovednosti ali v zameno za določeno protiuslugo), zunaj družbeno odobranih institucij (monogamne heteroseksualne ljubezenske zveze, zakonske zveze ali njenega zunajzakonskega ekvivalenta) ali onstran tradicionalnega modela primerne ženske vloge. To je kajpada žalostno, obžalovanja vredno dejstvo, ki pa je v današnjem času vse manj samoumevno.

Ob tem pa ne smemo prezreti dejstva, da dušeče in utesnjujoče reperkusije dvojnega (normativnega) "standarda" na področju seksualnosti, tradicionalne spolne morale, razvrščanja žensk na "kurbe" in "nekurbe" ter drugih podobnih anahronizmov vendarle počasi zgublajo (vsaj v razvitih zahodnih državah) svojo specifično težo. Domala povsod se piše in govori o vzponu "novih" žensk: žensk, ki ne pristajajo več na tradicionalne omejitve, hipokrizijo in toga pravila (seksualnih) medosebnih iger. Boj žensk za seksualno emancipacijo in demokratizacijo zasebnega/intimnega življenja vpliva tudi na prostitucijo. In to na več ravneh. Po eni strani večja spolna enakost (oziroma avtonomija nasploh) žensk nujno vodi v krizo vseh tradicionalnih družbenih institucij (zakonske zveze, monogamije in nuklearne družine), ki implicirajo precejšnjo (vsekakor preveliko) mero represije nad (prostim ali svobodnim) izražanjem spolne idenitete. Ta "kriza" je kajpak dobrodošla, zakaj razkroja institucij, ki temelje na zatiranju seksualnosti (in s samim tem življenjske energije) ali na podrejenem položaju žensk in otrok, ne bi kazalo obžalovati. Po drugi strani pa se s širjenjem spolne svobode (oziroma s krhanjem institucionalnih kontrol spolnega vedenja) manjša povpraševanje po komercializiranem seksu. Spolno občevanje, ki temelji zgolj na vzajemni želji, privlačnosti, uživanju ali prijateljstvu, je najhujši, pravzaprav že kar smrtni sovražnik prostitucije (Davis 1961:287). Vzporedno s krepitvijo ekonomskih, političnih, seksualnih in drugih oblik enakosti med spoloma se - ob "novih" ženskah - pojavljajo tudi "nove" prostitutke: bolj samozavestne, odločne (v zagovarjanju svojih pravic), izobražene in osveščene prostitutke, ki jim je dovolj stigmatizacije in družbene getoizacije.

Prostitucijo - pravzaprav vsakršno komercializacijo, objektivizacijo ali komodifikacijo seksualnosti - seveda zlahka označimo kot nemoralno početje. Z enim samim zadržkom. Priznati moramo, da je vsakršna komercializacija, objektivizacija ali poglobljenje človeka oziroma človeške dejavnosti nemoralno početje - pravzaprav prostituiranje (v najširšem smislu).³⁶ To z drugimi besedami pomeni, da bi lahko vsakršno

³⁶ "Delo se norčuje iz svobode. ... Delavec je honorarni suženj. Gospodar mu ukaže, kdaj se mora pojaviti, kdaj oditi in kaj naj v vmesnem času počne. Ukaže vam, koliko dela morate opraviti in kako hitro. Kontrolo lahko svobodno prižene do ponižujočih skrajnosti; če se mu zazdi potrebno, lahko določa obleko, ki jo morate nositi, in kako pogosto lahko odidete na stranišče. ... Ponižujoči sistem gospodovanja, ki sem ga opisal, vlada desetletja nad polovico budnih ur večine žensk in velike večine moških skozi večino njihovega življenja. V nekaterih primerih sicer ni preveč zavajajoče, če naš sistem poimenujemo demokracija ali kapitalizem - ali še bolje - industrializem, njegovi pravi imeni pa sta tovarniški fašizem in pisarniška oligarhija. Kdor pravi, da so ti ljudje 'svobodni', je lažnivec ali neumnež. Si to, kar delaš. Če opravljaš dolgočasna, neumna in monotona dela, boš po vsej verjetnosti tudi sam postal dolgočasen, neumen in monoton" (Black 1987:138-139).

heteronomno delo ožigosali kot nemoralno.³⁷ Ampak brez heteronomnega dela ne družba ne njeni posamični udje ne bi mogli preživeti. Heteronomno delo je - na žalost - neodpravljlivo. Seveda pa ga zgolj zaradi tega še ne kaže kovati v zvezde. Narobe. Bržkone bi bilo ustrezneje prizadevati si za to, da bi ga skrčili na minimum³⁸ in enakomerno porazdeli med vse dela zmožne člane družbe (namesto da smo priče absurdnemu, celo grotesknemu stanju, ko so nekateri preobremenjeni do skrajnih telesnih in psihičnih meja, drugi se otepajo s problemi brezposelnosti, tretji tratijo čas z družbeno nekoristnimi opravili, četrti - nedvomno privilegirani - pa so plačani za nekaj, kar bi že sicer počeli brez denarnega plačila). S tem bi sprostili izredne količine prostega časa, energije in zdravja, se pravi (za vsakogar od nas) skrajno redkih "dobrin", ki so neogibno potrebne za sleherno samodoločeno delovanje. Ali govorimo o utopiji? Najbrž res, čeravno o čudoviti in - vsaj glede na obstoječe gospodarske, tehnološke in človeške zmogljivosti - povsem uresničljivi utopiji (prim. Gorz 1994:102-117; Méda 1995:302-310). Toda v isti sapi bi si morali priznati, da bo vse do njene uresničitve ostalo poplošno³⁹ prostitutiranje sodobnih proletark in proletarcev politični problem *par excellence*.

Preganjanje prostitutk in prostitucije (v najožjem - namreč seksualnem - pomenu) je jalovo, celo kontraproduktivno početje. Družbena regulacija prostitucije bi se morala odpovedati grožnjam s kazenskopravnimi sankcijami. Takšna politika je v sodobnih razmerah čisti anahronizem. Koga ali kaj varujemo s prepovedjo prostitucije? Moške kliente? Ampak saj prostitucije brez njih ne bi bilo. Moške, ki ne obiskujejo prostitutk? Nesmisel. Prostitutke same? Takšno odvrčanje od prostitucije (s sankcijami) ne bi bilo smiselno celo v primeru, če bi bilo delo v postelji zares bolj nevarno ali škodljivo (ali nemoralno) kakor delo za tekočim trakom, šankom, štedilnikom, uradniškim okencem ali kod drugod. Problematično je zgolj prisiljevanje v prostitucijo. Vendar nič bolj kakor prisiljevanje k delu v rudniku, kuhinji ali kjerkoli drugod.

LITERATURA

- Allen, J.: *The Making of a Prostitute Proletariat in Early Twentieth-Century New South Wales*. V: K. Daniels (ed.), *Women and Prostitution in Australian History*. Fontana Books, Sydney 1984.
- Barry, K.: *Female Sexual Slavery*. Avon Books, New York 1981.
- de Beauvoir, S.: *The Second Sex*. Vintage Books, New York 1974.
- Beirne, P., Messerschmidt, J.: *Criminology*. Harcourt Brace College Publishers, New York 1991.
- Bell, R.: *Social Deviance*. The Dorsey Press, Homewood 1971.
- Black, B.: Ukinitve dela. V: B. Black in G. Tomc (ur.), *Pozdravi iz Babilona. Ameriška subkulturna teoretska scena*. KRT, Ljubljana 1987, str. 135-149.
- Boles, J., Tartro, C.: Legal and Extra-Legal Methods of Controlling Female Prostitution. *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*, 1978, št. 2, str. 71-85.
- Boyd, N., Lowman, J.: The Politics of Prostitution and Drug Control. V: K. Stenson in D. Cowell (eds.), *The Politics of Crime Control*. Sage, London 1991, str. 109-126.
- Bullough, V., Bullough, B.: *Prostitution: An Illustrated Social History*. Crown Publishers, London 1990.
- Braverman, H.: *Labour and Monopoly Capital*. Monthly Review Press, New York 1974.

37 "Čudna norost je obsedla delovne razrede narodov, kjer vlada kapitalistična civilizacija. Ta norost povzroča osebno in družbeno bedo, ki dve stoletji trpinči klavarno človeštvo. Ta norost je ljubezen do dela, smrtonosna strast do dela, ki izčrpuje življenjske sile posameznika in njegovega potomstva. Duhovniki, ekonomisti in moralisti pa so posvetili delo, namesto da bi se uprli tej duševni zablodi" (Lafargue 1985:50).

38 "Tistim, ki pravijo, da je delati nujno, odgovarjamo, da je množina akumulirane znanosti tolikšna, da bi bilo mogoče delo, namesto da se ga deklarira kot 'temelj človeškega obstoja', takoj zreducirati na zgolj posttranski faktum človeškega življenja" (Comitato operaio di Porto Marghera 1985:392).

39 V svoji analizi razredne strukture v razviti kapitalistični družbi je Braverman (1974:110) pokazal, da se je v današnjem času skoraj vsa aktivna populacija preobrazila v uslužbenca kapitala.

- Choisy, M.: *Psychoanalysis of the Prostitute*. Philosophical Library, New York 1961.
- Comitato operaio di Porto Marghera: Zavračanje dela. V: T. Kuzmanič et al. (ur.), *Boj proti delu*. KRT, Ljubljana 1985, str. 389-396.
- Conklin, J.E.: *Criminology*. Macmillan, New York 1986.
- Davis, K.: Prostitution. V: R.K. Merton in R.A. Nisbet (eds.), *Contemporary Social Problems. An Introduction to the Sociology of Deviant Behavior and Social Disorganization*. Harcourt, Brace & World, New York 1961, str. 262-289.
- Edwards, P.K.: *Conflict at Work. A Materialist Analysis of Workplace Relations*. Blackwell, Oxford 1986.
- Fenichel, O.: *Psihoanalitična teorija neuroze*. Medicinska knjiga, Zagreb 1961.
- Glick, L.: *Criminology*. Allyn and Bacon, Boston 1995.
- Goode, E.: *Deviant Behavior: An Interactionist Approach*. Prentice-Hall, New Jersey 1978.
- Gorz, A.: *Capitalism, Socialism, Ecology*. Verso, London 1994.
- Haft, M.G.: Hustling for Rights. V: L. Crites (ed.), *The Female Offender*. Lexington Books, Lexington 1976, str. 207-228.
- Heidensohn, F.: *Women and Crime*. Macmillan, London 1996.
- James, J.: Motivations for Entrance into Prostitution. V: L. Crites (ed.), *The Female Offender*. Lexington Books, Lexington 1976, str. 177-206.
- James, J.: The Prostitute as Victim. V: B.R. Price in N.J. Sokoloff (eds.), *The Criminal Justice System and Women*. Clark Boardman, New York 1982, str. 291-315.
- Kobal, M. et al.: Prostitucija. V: L. Bavcon et al., *Socialna patologija*. Mladinska knjiga, Ljubljana 1969, str. 158-179.
- Laclau, E., Mouffe, C.: *Hegemonija in socialistična strategija*. Partizanska knjiga, Ljubljana 1987.
- Lafargue, P.: Pravica do lenobe. V: T. Kuzmanič et al. (ur.), *Boj proti delu*. KRT, Ljubljana 1985, str. 49-80.
- Livingston, J.: *Crime and Criminology*. Prentice Hall, Upper Saddle River 1996.
- Lowman, J.: The "Left regulation" of Prostitution: Reconciling Individual Rights and Collective Interests. V: J. Lowman in B.D. MacLean (eds.), *Realist Criminology. Crime Control and Policing in the 1990s*. University of Toronto Press, Toronto 1992, str. 157-176.
- Matthews, R.: Beyond Wolfenden? Prostitution, Politics, and the Law. V: R. Matthews in J. Young (eds.), *Confronting Crime*. Sage, London 1986, str. 188-210.
- McIntosh, M.: Who Needs Prostitutes? The Ideology of Male Sexual Needs. V: C. Smart in B. Smart (eds.), *Women, Sexuality and Social Control*. Routledge and Kegan Paul, London 1978.
- Méda, D.: *Le travail. Une valeur en voie de disparition*. Aubier, Paris 1995.
- Miller, E.: *Street Women*. Temple University Press, Philadelphia 1986.
- Morris, N., Hawkins, G.: *The Honest Politician's Guide to Crime Control*. Chicago University Press, Chicago 1970.
- Pateman, C.: *The Sexual Contract*. Polity Press, Cambridge 1988.
- Rich, R.M.: *The Sociology of Criminal Law: Evolution of Deviance in Anglo-American Society*. Butterworths, Toronto 1979.
- Rosen, R.: *The Lost Sisterhood: Prostitution in America, 1900-1918*. The John Hopkins University Press, Baltimore 1982.
- Rothbard, M.: *The Ethics of Liberty*. Humanities Press, Atlantic Highlands 1982.
- Schur, E.M., Bedau, H.A.: *Victimless Crimes*. Prentice-Hall, Englewood Cliffs 1974.
- Smart, C.: *Law, Crime and Sexuality. Essays in Feminism*. Sage, London 1995.
- Stein, M.L.: *Lovers, Friends, Slaves*. GP Putnam's Sons, New York 1974.
- Stets, J.E.: *Domestic Violence and Control*. Springer-Verlag, New York 1988.
- Suchar, C.S.: *Social Deviance. Perspectives and Prospects*. Holt, Rinehart and Wilson, New York 1978.
- Sumner, M.: Prostitution and the Position of Women: A Case for Decriminalization. V: A. Morris in L. Gelsthorpe (eds.), *Women and Crime*. Cropwood Conference Series No. 13, Cambridge 1981, str. 88-103.
- Svetek, S.: Kriminaliteta v letu 1996. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 1997, št. 2, str. 125-144.
- Sykes, G.M.: *Criminology*. Harcourt Brace Jovanovich, New York 1978.
- Tame, C.R.: Freedom, Responsibility and Justice: The Criminology of the "New Right". V: K. Stenson in D. Cowell (eds.), *The Politics of Crime Control*. Sage, London 1991, str. 127-145.
- Volasko, M.T.: *Prostitucija. Zakonodajni, sociološki in nadzorstveni vidiki pojave*. Ministrstvo za notranje zadeve, Ljubljana 1996.
- Walklate, S.: *Gender and Crime. An Introduction*. Prentice Hall, London 1995.
- Walkowitz, J.R.: *Prostitution and Victorian Society: Women, Class and the State*. Cambridge University Press, Cambridge 1980.
- Winick, C., Kinsie, P.M.: *The Lively Commerce*. New American Library, New York 1971.
- Zaviršek, D.: *Ženske in duševno zdravje*. Visoka šola za socialno delo, Ljubljana 1994.